

חנוכה

ליכט (פאר אלע בני בית); אדער (כדעת הרמב"ם) אז דאס איז א הוספה אויך אויף „והמהדרין נר לכל אחד ואחד“, אז „מהדרין מן המהדרין“ נוסף אויף דעם וואס מאיז מדליק „נר לכל אחד ואחד“, איז מען „מוסיף והולך“ (אדער „פוחת והולך“) אין דעם מספר הנרות (פאר יעדערן פון די בני בית) —

איז תלוי אין די צוויי דיעות פון די אמוראים הנ"ל:

לויט דער ערשטער דיעה אז „טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין“, צינדט מען ניט אן פאר יעדערן פון די בני בית באזונדער (נאר בלויז „נר איש וביתו“), כדי עס זאל זיין א היכר אז דער ריבוי הנרות איז כנגד הימים — נכנסין אדער יוצאין (און ניט ווייל ס'זיינען פאראן מער אדער ווייניקער בני בית);⁶

און לויטן צווייטן פון מ"ד אז „טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין“, דארף מען ניט האבן קיין היכר אויף דעם מספר הימים, ולטעם זה זיינען „מהדרין מן המהדרין“ מוסיף אויך אויף „מהדרין נר לכל אחד ואחד“.

מ'קען אבער זאגן, אז די נפק"מ צווישן די צוויי טעמים איז ניט נאר ווי מ'זאל לערנען דעם דין פון „מהדרין מן המהדרין“ (כפי' התוס' אדער הרמב"ם), נאר אויך לפי מנהגנו — ווי דער רמ"א פסקנטי⁷ „וכן המנהג פשוט“, אז

א. תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. . פליגי בה תרי אמוראי . . חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

פשטות הלשון „פליגי“ בה תרי אמוראי איז מער נוטה, אז די פלוגתא פון די צוויי אמוראים איז ניט נאר אין די טעמים פון ב"ש וב"ה, נאר ס'איז אויך א נפק"מ להלכה.

און אזוי איז טאקע מבואר אין כמה ספרים ופוסקים,⁸ אז די מחלוקת צווישן דעם רמב"ם און תוספת⁹

— צי (כדעת התוס', אז) „מהדרין מן המהדרין“ איז א הוספה נאר אויף דעם ענין פון „נר איש וביתו“ (איין נר פאר אלע בני בית), אז „מהדרין מן המהדרין“ צינדן די צווייטע נאכט חנוכה צוויי

(1) שבת כא, ב. — לאחר זמן י"ל אנציקלופדי' לתלמודית כרך טז (ירושלים תש"מ), ושם בערך חנוכה הובאה שקיט כו' בכמה ענינים דלקמן. ושי"ן.
(2) בשאלות סוף שאלתא כו' (שלפנינו) ליתא הלשון „פליגי“. ושם עוד שינוים. אבל ראה שאלות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאלתא כו. וראה הלשון בריף וראש שם. ובמס' סופרים פ"ב ה"ה: נרות כב"ה משום מעלין בקדש ולא מורידין כעין ימים היוצאין. וראה לקמן הערה 19.

(3) ס' הנותן אמרי שפר (למהראנ"ח) פ' וישב — הובא בכרכי או"ח רסתרע"א. פרי"ח וביאורי הגר"א שם.

(4) הל' חנוכה רפ"ד.

(5) שבת שם ד"ה והמהדרין.

(6) כבתוס' שם שכתבו, דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים.

(7) סי' תרע"א ס"ב.

ליכט וועט נישט צוקומען אין הידור המצוה (וויבאלד אז ער האט נישט נרות „כנגד ימים היוצאין“)¹¹;

משא"כ לויט'ן צווייטן מ"ד אז „טעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין“, דארף ער אנצינדן צוויי ליכט, אע"פ אז ער וועט דערמיט נישט מקיים זיין דעם הידור בשלימות — דעם „מעלין בקדש“ — איז ער עכ"פ מקיים דעם „ואין מורידין“ — ער צינדט נישט ווייניקער ווי דעם מספר (צוויי ליכט) וואס ער האט געצונדן בליל שני¹².

ג. בעומק יותר יש לומר, אז עס איז דא א חילוק צווישן די צוויי מ"ד אין דעם גדר השייכות פון „מהדרין מן המהדרין“ צו מצות נר חנוכה:

דער חילוק בפשטות צווישן זיי איז: לויטן ערשטן מ"ד זיינען די טעמים פון ב"ש וב"ה פארבונדן מיט ימי החנוכה — כנגד ימים הנכנסין אדער כנגד ימים היוצאין; משא"כ לויט דער צווייטער דיעה, זיינען די טעמים פארבונדן מיט א „זייטיקן“ ענין (פרי החג, הנהגת האדם בקודש).

בסגנון אחר: א) דאס איז א דין אין דעם „גברא“: דערמיט וואס ער איז מוסיף והולך בכל לילה אין מספר הנרות (אדער פוחת והולך כדעת ב"ש), קומט צו א הידור אין זיין (דעם גברא'ס)

יעדערער פון בני הבית צינדט אן נרות חנוכה און איז מוסיף והולך — איז א נפק"מ אין הלכה למעשה צווישן די צוויי טעמים⁸.

ב. ווען איינער האט אנגעצונדן די צווייטע נאכט נאך איין נר (מאיזו סיבה שתהי' — קען מען קלערן, וויפל נרות זאל ער צינדן די דריטע נאכט:

לויט דעם ערשטן מ"ד, אז „טעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין“, איז פשוט, אז ער דארף אנצינדן דריי ליכט כנגד ימים היוצאין; אבער לויט דעם צווייטן מ"ד אז „טעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין“, איז גענוג אז ער וועט אַנ-צינדן בלויז צוויי ליכט, ווייל אויך דע-מאלט איז ער מקיים דעם הידור פון „מעלין בקדש ואין מורידין“.

אט די נפק"מ איז בלויז אין א פאל פון „בדיעבד“, ווען מ'האט פריער נישט מקיים געווען די מצוה בהידור: ס'איז אבער א נפק"מ אויך אין א פאל ווען אין די פריערדיקע נעכט האט ער יע מקיים געווען מצות נר חנוכה „מהדרין מן המהדרין“:

ווען איינער האט גענוג שמן וכיו"ב נאך אויף צוויי נרות בליל שלישי דחנוכה — וויפל נרות זאל ער צינדן: לויט'ן ערשטן מ"ד דארף לכאורה אויס-קומען, וויבאלד אז ער קען סיי ווי נישט מקיים זיין די מצוה „כנגד ימים היוצ-אין“, איז גענוג⁹ ער זאל צינדן איין ליכט צו מקיים זיין עיקר המצוה „נר איש וביתו“ ווייל דורך מוסיף זיין נאך א

(11) ולדעת הכתב סופר (שו"ת או"ח סקלה) אסור לגרוע מן המנין דלילה זה. ע"ש.

(12) וגם להדיעות דצ"ל מעלין דוקא אבל, בשוין נמי אסור¹ (ר"ן למגילה כו, א. מאירי שם. דיעה הראשונה בשו"ע או"ח סקנ"ג ס"ז) — הרי בנדרים שאי אפשר לו להעלות, ולאידך — מחוייב בהדלקת נ"ח (משא"כ גבי ס"ת שבמגילה שם כו, א). פשוט שטוב יותר להדליק ב' נרות (בשווה ללילה שלפניו) מלהוריד ממנו. — ועצ"ל בליל ד' ויש לו רק לשני נרות.

(8) ראה גם שפת אמת שבת שם שקו"ט בהנפק"מ ביו ב' המ"ד.

(9) ראה גם צפע"נ מהד"ת נט, א (נעקח בצפע"נ כללי התהומ"צ ערך חנוכה).

(10) ויתרה מזה י"ל דאסור להדליק שנים — דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

די ימי החנוכה און מיטן נס חנוכה (אויף וועלכן מ'האט מתקן געווען מצות נר חנוכה) — זיינען די נרות שמוסיפים בכל יום א טייל פון חנוכה ומצות נר חנוכה, די נרות זיינען נרות מצוה פון חנוכה (און ווי דאס איז אויך בפשטות, אז דורך דער הוספה בנרות ווערט אויך נתפרסם ווי יעדן טאג איז צוגעקומען אין דעם נס הנרות)¹⁸;

משא"כ לויטן צווייטן מ"ד, אז "טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין" — טעמים וואס האבן ניט קיין שייכות בתוכן צו ימי ונס חנוכה¹⁹ — איז דער "מהדרין מן המהדרין" בלויז א הוספה והידור אין דער הנהגה בכלל פון דעם גברא (ער זאל זיין א מעלה בקודש כו')²⁰, אבער ניט אין דער חפצא פון דער מצוה.

קיום המצוה, די נרות (וועלכע ער איז מוסיף) זיינען אבער בגדר של "רשות"²¹.

(ב) דאס איז א דין אין דער מצוה גופא²², די נרות ווערן א חפצא דמצוה²³ (דמצות נר חנוכה)²⁴.

[ומפרשים זאגן די נפק"מ להלכה צווישן די צוויי: ווען מ'האט עם געבראכט די נרות הנוספים נאכן בענטשן אויפ'ן נר הא' — צי מ'איז מברך אויף די נרות דההידור (כידוע די מחלוקת האחרונים בזה²⁵)].

און דאס איז דער חילוק צווישן די צוויי מ"ד:

לויטן ערשטן מ"ד אז "טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין" — א טעם פארבונדן מיט

(13) לשון הרמ"א בדרכי משה סי' תרעד (מהג"מ). ביאורי הגר"א סתרע"ז סי"ה.

(14) וי"ל דזהו החילוק בין מהדרין או מצוה מן המובחר: "מהדרין" מדבר בהגברא, ו"מצוה מן המובחר" — בהחפצא. ועפ"י תומתק הוספת הרמב"ם שם, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר כו'.

(15) ולהעיר שבטור ושו"ע שם (סתרע"ז סי"ב) לא הובא שיש מצוות נ"ח ויש מהדרין כו'. ומפשטות הלשון, כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מאנן ואילך מוסיף והולך כו' משמע, דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה. וראה הערה 17. (16) מלשון הרמ"א (סי' תרע"ד סי"א) דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כי"כ — אין הכרח דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין "רשות" — שהרי כותב, כי"כ (ובפרט שלא כתב כלשון ב"מ מהג"מ "רשות" (הניל הערה 13)), כי"א שגם הם נעשים חלק מהמצוה, אלא שזוהו אפשר ב' אופנים: (א) דחל עליהם שם המצוה ומ"מ אינם כעיקר מצותו (ואין מברכין עליהן בפ"ע). (ב) דנעשים כעיקר המצוה. וראה בהמצוין בהערה הבאה.

(17) ראה אנציקלופדיא שם ע' ערב. ושי"נ. אלא שבכמה אחרונים (שי"נ) הסביר לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא, היכן צונו דלא הוה רק למהדרין (לשון הפרמ"ג א"ר ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א (שבהערה 13).

(18) ראה פני' שבת שם ד"ה פליגי בה. שו"ת גליא מסכת א"ח סי'. וראה לשון הלבוש שם סתרע"ז סי"ב.

ולהעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך מברכין אנ"סא כל יומא ויומא כו' והואל ובכל יום יום ה' הנס מתחדש באותו פך של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש, מתשובה אשכנזית). אבל ע"פ מש"כ בביאורי הגר"א הנ"ל (הערה 3) דדעת הרי"ף היא כמ"ד ה' מדהבא מימרא דרבנ"ח אר"י שני זקנים כו' ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש, מובן דלדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכ"י (כבפני' כו' הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כי"א רק מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגברא (ראה לשון הב"י שם. ולהעיר מצפ"ע שם).

(19) בשו"ת גליא מסכת (וראה גם פני' שם ועוד דב' הטעמים צריכים ז"ל, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקודש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסין. וכן משמע במ"ס סופרים (הניל הערה 2). אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור — עיקר טעמיהו על פי פרי החג ומעלין בקודש . . . אין ענין פלוגתתו נוגע ונובע מקורו מיסוד ושורש נס של חנוכה (שו"ת שם). ואכ"מ.

(20) ראה חדא"ג מהר"ל שבת שם: מ"מ מצד

ד. עפ"י תומתק די הדגשה ואריכות פון רש"י בפירושו אין דער סוגיא, וז"ל: „פרי החג, מתמעטין והולכים בקרבנות דפ' פנחס. מעלין בקדש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם²¹.”

לכאורה איז ניט גלאטק די אריכות „בקרבנות דפ' פנחס²²”, און למאי נפק"מ אז „מעלין בקדש כו" (א) לערנט מען אפ „מקרא²³”, און (ב) דער לימוד איז „במנחות בפרק שתי הלחם”?

וי"ל — רש"י איז מדגיש אז לויט דעם מ"ד זיינען די טעמים פון ב"ש וב"ה ניט פארבונדן מיטן פרט פון חנוכה ונס חנוכה;

„פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפ' פנחס” — דאס האט ניט קיין שייכות מיט חנוכה; „מעלין בקדש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם” — דאס איז (א) א לימוד והוראה בתורה שבכתב (וחנוכה כולה היא מדברי סופרים), (ב) וועלכן מ'לערנט ארויס „במנחות בפרק שתי הלחם” — א הוראה כללית בנוגע ענינים וועלכע רעדן זיך במנחות כו (ניט א שייכות צו חנוכה).

האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו. וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר נר חנוכה (ע' כא ואילך).

(21) צט, א.

(22) בפשטות י"ל דבא להדגיש דמתמעטין והולכים בקרבנות, היינו דמצינו הענין דפוחת והולך בקדוש (ראה חזקוני מהרש"א שם. פני שם. ועוד), אבל עדיין צריכה ביאור ההוספה „דפרשת פנחס”. (23) ואולי י"ל דרש"י בא לפרש שיש בזה חיוב ומהות (ולא כבבירות כה, א: גמירי מעלין כו (וראה ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג: שמעתי שמעלין כו). וראה שדיח כללים מערכת מ"ם כלל קצד. מאסף לכל המחנות אר"ה סכ"ה סק"ב — הדיעות בכמה פרטים בזה). ועפ"י מתורצת קושיית הפוסקים (הג"ל הערה (17) דאין לברך על הידור.

ה. לויט דער הסברה אין דער פלוגתא איז מובן, אז די צווייטע נפק"מ (שבסעיף ב) הנ"ל — ווען איינער האט בלויז צוויי נרות בליל שלישי דחנוכה, צי ער זאל צינדן איין ליכט אדער צוויי — איז ניט מוכרח.

אויך לויטן מ"ד אז „טעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין”, זאל ער צינדן בליל שלישי צוויי ליכט (אויב ער האט ניט גענוג שמן אויף דריי) — ווייל כאטש ער האט ניט די שלימות ההידור וויפל מ'דארף האבן בליל שלישי, זאל ער פונדעסטוועגן צינדן עכ"פ כנגד א טייל פון די ימים היוצאין, וויבאלד אז דער-מיט איז ער מוסיף אין דער עצם המצוה, די נרות חנוכה זיינען ביי אים מער בשלימות, און זיינען מפרסם (ניט נאר דעם עיקר נס הנרות, נאר) אויך די הוספה אין דעם נס לגבי דעם ערשטן טאג²⁴.

נאר ס'וועט זיין א נפק"מ אין א פאל ווען ער האט ניט גענוג שמן אפילו צו טאן דעם הידור פון פריערדיקן טאג — לדוגמא, ווען בליל שמיני האט ער ווייניקער ווי זיבן נרות —

א נפק"מ באופן הפוך מהנ"ל:

לויטן ערשטן מ"ד „כנגד ימים היוצאין”, וויבאלד דאס איז א חלק פון גוף המצוה דנרות חנוכה, דארף ער אנצינדן וויפל ער האט, כדי צו מוסיף זיין וויפל ער קען אין דער מצוה דנר חנוכה, כנ"ל:

לויטן צווייטן מ"ד, אז „טעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין” — וואס די נרות שמוסיפים האבן ניט קיין שייכות צום עצם המצוה דנרות חנוכה — איז

(24) ואין לבטל ודאי זה מפני חשש תקלה לאחרים (דלעיל הערה (10)).

מסתבר, אז ער זאל אָנצינדן בלויז „נר
 איש וביתו“, דעם עיקר המצוה.
 אויב ער איז מוסיף על עיקר המצוה,
 וועט אויסקומען, אז ער איז עובר אויף

„ואין מורידין“; משא״כ אויב ביום זה איז
 ער מקיים דעם עיקר המצוה כתיקונה
 — „נר איש וביתו“.
 (משיחת מוצאי ש״ק פ׳ מקץ תשל״ט)

ויגש

אדרבה: זיין דיבור איז געווען צו אברהם'ען, נאָר אויך די בני חת האָבן געהערט זיינע רייד. ועד"ז — דיבורו של אברהם צו עפרון באזני עם הארץ],

און אעפ"כ באַוואַרנט ניט רש"י אין די אלע ערטער אז דער פירוש פון „באזני" כו', איז „יכנסו דברי באזניך" (וכדומה) — פאַרוואָס דאַרף עס רש"י באַ-וואַרענען בנדו"ד?

אויך איז ניט מובן: פאַרוואָס איז רש"י מעתיק פון פסוק אויך די ווערטער „ויגש אליו", „יכנסו דברי באזניך" איז אַ פירוש בלויז אויף די ווערטער „דבר באזני אדוני".

[מען קען ניט זאָגן אַז רש"י איז דער-מיט אויסן נאָר צו אַנצייכענען התחלת הסדרה, ווייל, ווי גערעדט כמה פע-מים: אויב אַזוי, האָט רש"י געדאַרפט אָנהויבן יעדע סדרה מיט אירע ערשטע ווערטער, און רש"י טוט עס ניט'סידן ווען ער איז מפרש די ווערטער].

(8) ראה לקריש ח"ב ע' 78 הערה 2. שיחת ש"פ תזריע תשמ"ב.

(9) פ' לך ועד. — ואין לומר שכונתו שם לציון שם הסדרה, כי לא נזכר בפרש"י עה"ת שמות הסדרות, ואפילו לא — שצ"ל שמות לסדרות. והמ"מ שפרש"י עה"ת — מלבד אחדים — הם הוספות המעתיקים, ובכח"י אינם. כמפורסם.

(*) ואין זו סתירה להא ששמות כמה סדרות נמצאו בפרש"י עה"ת (פרשתנו מו, ב. יתרו יט, יא. חרומה כה, ז. ועוד) — כי פשוט שבלימוד תשבי"ח היו שמות (או סימן אחר) לציון החלק שלומדים, וכנראה במחש (וכשסיימו התורה לג' שנים (וחצי) — היו ג"פ (וחצי) שמות (או סימנים אחרים)) — ראה החלוקה בתנחומא וכבר שקורט בכ"מ בזה. והספק שבפנים הוא — בביהמ"ד (בזמן) דרש"י

א. בתחילת הסדרה ברענגט רש"י די ווערטער „ויגש אליו. דבר באזני אדוני" און איז מפרש: „יכנסו דברי באזניך".

וואָס איז שווער אין די ווערטער „דבר באזני אדוני" וואָס רש"י פאַרענטפערט מיטן פירוש „יכנסו דברי באזניך"?

לערנען מפרשים, אז דער פשוט'ער טייטש פון „באזני אדוני" איז — „שבקש לדבר באזני ממש" (ד.ה. צו אריי-נרעדן (נאָר) באזניו של יוסף, אַז קיינער זאָל ניט הערן וואָס ער זאָגט): אָבער דאָ קען מען אַזוי ניט טייטשן, ווייל ס'איז ניט קיין כבוד צו אַריינריידן באַזני משנה למלך. באַוואַרנט דעריבער רש"י אַז דער טייטש פון „דבר באזני אדוני" איז — „יכנסו דברי באזניך".

דאָס איז אָבער ניט מובן: מען גע-פינט אַן ענלעכן לשון עטלעכע מאל פריער אין תורה — „וישכם אבימלך גו' וידבר גו' באזניהם", „ויען עפרון גו' באזני בני חת", „וידבר אל עפרון באזני עם הארץ" — וואָס אין די אלע ער-טער קען מען ניט טייטשן אַז דער דיבור איז געווען בלחישא באזניהם,

[זיכער האָט אבימלך ניט גערעדט מיט עבדיו אין אַן אופן פון „פיו באז-ניהם"; אויך דיבורו של עפרון איז ניט געווען בלחישא באזני בני חת —

- (1) רא"ם. גר"א. ועוד.
- (2) לשון הרא"ם. וכן פירוש כמה מפרשים (חזקוני, כלי יקר, אה"ח ועוד).
- (3) כמו שהקשה במשכיל לדוד.
- (4) וירא כ, ח.
- (5) חיי שרה כג, י.
- (6) שם, יג. ועד"ז שם, טז.
- (7) לשון המשכיל לדוד.